

Războiul pentru independență și Năsăudenii

VETURIA MARȚIAN, IRONIM MARȚIAN

Sărbătorim în acest an centenarul cuceririi Independenței de stat a României, eveniment de cea mai mare însemnătate pentru formarea națiunii și a statului român modern. Încununînd mărețul act istoric al Unirii de la 1859, cucerirea Independenței naționale la 9 mai 1877 a însemnat transformarea statului național într-un stat autonom neatârnat, a însemnat deschiderea unei noi etape în evoluția României marcată de o puternică dezvoltare social-economică și culturală, a însemnat descătușarea energiilor creatoare ale poporului nostru spre progres social, a însemnat un pas hotărîtor spre desăvîrșirea statului național unitar român, operă împlinită la 1 dec. 1918. Prin independență România obținea egalitatea cu toate statele suverane, fiind exclusă de-acum intervenția în afacerile sale interne și externe. Cucerirea independenței României a fost rezultatul luptei și jertfelor de veacuri ale întregului popor român, indiferent de granițele artificiale impuse de vitregia soartei. Ca un fir roșu, istoria noastră a fost străbătută de puternice idealuri ce n-au putut fi niciodată înfrînte: dreptate socială și libertate națională, unitate și independență, acestea determinînd lupta pentru propășirea națiunii și statului român. Înlăturarea „jugului de lemn” otoman a fost sprijinită și apreciată cu simpatie de românii de pretutindeni, care continuau să se afle sub dominație străină.

Vom menționa aici participarea largă a românilor din Transilvania la cucerirea independenței — această „permanență a istoriei poporului român” — și în cadrul ei, participarea năsăudenilor, care se înscrie deplin pe linia participării cu consecvență la toate momentele cruciale din istoria patriei.

Originea comună a poporului român, comunitatea de idei și năzuințe, comunitatea etnică, comunitatea de limbă și cultură la care se adaugă întrepătrunderea puternică, spirituală și economică între cele două versante ale Carpaților, au condus la formarea unei conștiințe naționale, aceasta constituind baza unei „forma mentis” românești dar și suportul luptei pentru independență de-a lungul secolelor, a conferit noi dimensiuni luptei națiunii române pentru libertate națională și socială.

Situația specială în care se găseau românii din celelalte provincii, ocupate, a făcut ca orientarea lor spre tînărul stat român format prin Unirea de la 1859, apoi, după cucerirea independenței la 1877, spre România liberă, să se manifeste din ce în ce mai pregnant. Contribuția transilvănenilor în general, a năsăudenilor în special, s-a concretizat nu numai pe tărîm spiritual prin unitatea de cuget oglindită în opere nemuritoare pentru posteritate sau admirație sinceră, în expectativă, față de faptele de vitejie repurtate pe cîmpul de luptă, dar și printr-o participare materială, efectivă, la susținerea războiului. Înfruntînd persecuțiile autorităților monarhiei dualiste, românii transilvăneni au trecut granița și s-au înrolat ca voluntari în armata română, înrolarea lor precum și ajutorul material acordat avînd semnificația luptei comune pentru înfăptuirea idealului unității naționale. Aflăm dintr-un raport al prefectului fostului comitat Bistrița-Năsăud, Hőfster Nándor, adresat la 13 iulie 1877 primului ministru regal maghiar că : „... Referitor la problema cum s-ar putea împiedica cu eficiență aceste treceri clandestine, o propunere promițătoare de succes în toate împrejurările nu se poate face, deoarece multele cărări ascunse care duc peste munți nu pot fi păzite în timpul verii așa cum trebuie, din cauza extinderii mari a liniei de hotar...”.¹ Se cunoaște că din părțile fostului district grăniceresc năsăudean au luptat Petre Cotul (Catul) din Năsăud, frații Iosif și Nicolae din Salva precum și ofițerul erou Nichita Ignat.

Un rol deosebit de important l-au jucat asociațiile de femei care prin acțiuni de masă au participat la organizarea de colecte în bani și materiale sau produse sanitare pentru cei plecați la război. Iată cum în revista Familia, nr. 26 din 1877 pag. 306, este inserată acțiunea femeilor năsăudene : „Doamnele române din Năsăud au înființat încă la 3 iunie un comitet. Însă la 11 iunie prin un caz din partea domnului jude cercual, în limba maghiară, comitetul fu dizolvat. În urma acesteia, doamna Elisabeta Pop Pecurariu a primit rolul gentil de colectantă particulară”. Mai departe, dintr-o corespondență a lui A.P. Alexi, profesor din 1873 la gimnaziul din Năsăud, cu aceeași revistă a lui Iosif Vulcan, aflăm despre politica femeilor române din Transilvania, din Năsăud, despre atitudinea și ajutorul lor dat celor răniți „în războiul de la

1. L. MAIOR, *Transilvania și războiul pentru independență 1877—1878*, Testimonia, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1977.

Dunăre“ : „Sîngeroasele evenimente ce au început a se dezvolta la hotarele sudice ale României și care au îndemnat pe doamnele române din toate unghiurile pămîntului românesc la facerea de colecte, de scame, comprese, fășii și altele pentru nenorociții răniți în război, au stîrnit, și în inimile femeilor române de aici, nobilul propus de a concurge și dînosele cu posibilitățile lor... la alinarea durerilor celor răniți, la ușurarea suferințelor celor nenorociți.

Inițiativa la aceasta au luat-o stimabilele doamne Vilhelmine Mihalaș și Elisabeta Pop Pecurariu, care au invitat pe toate doamnele române să participe la realizarea acestui scop românesc și umanitar, umblînd din casă în casă...² Urmînd nobila pildă oferită de cele din România, femeile din Transilvania continuă acțiunea de factură social-politică începută, chiar și după măsurile de dizolvare a comitetelor pentru adunarea donațiilor, luate de autoritățile austro-ungare, sarcina revenind acum, așa cum s-a arătat, unor persoane particulare de regulă tot femei. Este revelator în acest sens și îndemnul emanat de dincolo de Carpați : „Cînd noi sîntem în pericol de a ne vărsa sîngele pentru drept și libertate surorile noastre de peste munți nu pot, nu trebuie să steie nepăsătoare“.³

În continuarea corespondenței amintite se evidențiază nemulțumirile comitetului de femei față de nedreptatea și persecuțiile autorităților, față de interzicerea ajutorului preconizat a fi dat pentru „frații lor de sînge“ în timp ce maghiarilor din Budapesta li s-a permis chiar și înființarea unui „comitet pentru ajutorarea răniților turci“ iar în încheiere se aduce o vibrantă chemare : „Femeie română ! Mergi înainte, calea-ți va fi urmată, exemplul imitat, iar faptele vor fi binecuvîntate de posteritate și memoria perpetuă din generațiune în generațiune“.

Desigur că meritul lui Artemiu Publiu Alexi (1847—1896) în legătură cu problema de care ne ocupăm, constă în elaborarea împreună cu vărul său, Maxim Pop, a primei monografii privind războiul de independență pentru care statul român îi decorează pe autori cu medalia de aur „Bene Merenti“ cl. I. Este vorba despre opera științifică *Resbelulu orientale illustratu*, editată la Graz (Austria) în 1878 de românul istrian Paul Cieslar. Se cuvine pentru început să notăm succint cîteva aspecte biografice ale celor doi profesori născuți, acestea strict necesare în vederea cunoașterii genezei și aprecierii conținutului operei lor de referință.

A.P. Alexi se naște la Sîngeorz-Băi, în 1847, dintr-o familie de țărani grăniceri și după ce urmează școala trivială din localitate, gimnaziul german din Bistrița și cel românesc de la Blaj, se înscrie în 1867 la facultatea de științe naturale a Universității din Viena ca bursier al fondului scolastic grăniceresc, unde urmează cursurile timp de doi ani transferîndu-se apoi la Universitatea din Graz, fără să se cunoască motivele. Pătruns de un puternic senti-

2. S. VASILESCU, *Familia, Corespondențe de la Plevna*, Ed. Facla, 1977.

3. S. VASILESCU, *Op. citată*, pag. 18.

ment național, la Viena mai întâi, A.P. Alexi militează activ în rîndurile studențimii române pentru unitatea culturală a tuturor românilor, pentru dezvoltarea unei limbi unitare. Este ales în funcția de secretar al Societății literare-sociale „România” a studenților români, societate ce grupează în jurul lui Eminescu și Slavici, printre alții și pe năsăudenii P. Tanco și C. Moisil. Și la Graz, cu aceeași pasiune și însuflețire continuă să activeze în organizația studenților români de aici, „Sentinela”. Ca profesor la liceul din Năsăud depune o laborioasă muncă didactică, este conștient de necesitatea dotării învățămîntului cu o bază materială modernă, cu predarea celor mai noi cunoștințe în domeniul respectiv. A.P. Alexi a predat nu numai discipline legate de specialitatea sa, dar și poetica, chiar și gimnastica. Dacă activității sale științifice (doctor în științe naturale) caracterizate prin concepția darwinistă, materialistă, în biologie,⁴ vom adăuga preocupările în domeniul botanicii și meteorologiei. În domeniul protecției mediului natural, în domeniul economic și în special, preocupările pe tărîmul luptei pentru dreptate socială și independență națională a românilor, vom obține dimensiunea reală a operei sale creatoare, un adevărat „model Cantemir”.

Trecînd la cel de-al doilea autor al primei monografii a războiului de independență, Maxim Pop (1838—1892), vom arăta că după studii în localitatea natală, Sîngeorz-Băi, continuate la Năsăud, Blaj și Gherla, urmează cursurile de Seminarul central „Sf. Barbara” din Viena și în paralel, audiază cursurile de pedagogie la Școala normală principală și istorie, la Universitate. Predă istoria și geografia la gimnaziul din Năsăud în perioada 1865—1892. Elev din 1867 la gimnaziul năsăudean, cunoscutul pedagog V. Gr. Borgovan și-l amintește pe profesorul Maxim Pop ca fiind o adevărată „carte vie”, foarte priceput în utilizarea metodelor, de o punctualitate exemplară.⁵ Activitatea didactică remarcabilă asociată cu cea publicistică: colaborator la „Sionul românesc” și „Gazeta Transilvaniei”, redactor împreună cu „necunoscutul” Cosma Anca și pedagogul Vasile Petri la revista năsăudeană „Magazinu pedagogic” (1867), la „Școala Română”, colaborator la „Raportu Anuale”, coautor împreună cu A.P. Alexi al „Resbelulu orientale ilustratu”, este completată cu manualul „Gramatica română” din care emană necesitatea perfecționării și progresului limbii române.

Așadar, prin structura lor, prin pregătirea și activitatea intelectuală, prin patriotismul și dorința fierbinte de a cunoaște trecutul poporului nostru se poate explica intenția autorilor de a immortaliza o pagină memorabilă din istoria românilor care să fie mobilizatoare spre împlinirea națională. Cunoscători desăvîrșiți ai realităților din Austr-oUngaria, autorii militează pentru egali-

4. I. MORARIU, *Un profesor darwinist din secolul trecut — A.P. Alexi 1847—1896*, în Arhiva Someșană, vol. 3, Năsăud, 1975.

5. GH. NEAMȚU, V. Gr. *Borgovan*, E.D.P., București, 1972.

tate între popoare, pentru respectarea drepturilor tuturor de a fi stăpîne pe propria soartă, de a păși nestingherite pe calea progresului, pentru respectarea individualității fiecărui popor. „Poporul român are a legitimă aspirațiune la individualitatea și independența naționalității sale, o aspirațiune aceasta fundată pe omogenitatea elementului, pe baza serviciilor sale din trecut prestat în favorul Europei și a omenirii, pe baza caracterului și a patrimoniului său milenar și, în fine, pe baza aceluși gigantic principiu ce a început a reforma staturile Europei, adică principiul naționalității. . .“⁶ În monografie este abordată, de asemenea, problema înlăturării războaielor din relațiile dintre state amintindu-se pierderile catastrofale pe care le-a cunoscut omenirea în asemenea ocazii, este evocată pacea ca fiind unicul mijloc pentru popoare de a-și făuri propriile destine. Avînd ca punct de plecare drama lui Schiller, în cartea „Helveția și Wilhelm Tell“ editată la Brașov 1889, A.P. Alexi,⁷ pătruns pînă la obsesie de ideea libertății, susține cu tărie cauza dreptății și adevărului. Regăsim generoasele aspirații progresiste în cele 724 pagini ale lucrării celor doi nășăudeni alături de descrierile unor scene din războiul pentru Independența României în care se evidențiază obiectiv rolul armatei române, urmărindu-se atent răsunetul faptelor de arme în inimile românilor transilvăneni. Scopul urmărit prin „Resbelulu orientale illustratu“ a fost nu numai descrierea vitejiei armatei dar și acela de a eterniza pentru posteritate cauza dreaptă pentru care a luptat un popor greu încercat. Monografia are nu numai o valoare istorică dar și o valoare literară, ea constituind un izvor nesecat de inspirație pentru cei care au reușit să ducă mai departe faima eroilor ce au căzut pentru o idee scumpă nouă. Din punct de vedere plastic lucrarea poate fi apreciată și ca o mărturie ilustrată a războiului, ea cuprinzînd gravuri, cromolitografii desene cu diferite aspecte ale cîmpului de luptă, portrete ale ofițerilor și ostașilor români.

Elev la gimnaziul din Nășăud al celor doi autori ai lucrării „Resbelulu orientale illustratu“, George Coșbuc avea să cunoască războiul de independență din prețioasa monografie care, împreună cu poezia patriotică a lui Alecsandri, a stat la baza ciclului *Cîntece de vitejie* (1904) unde „bardul nășăudean“ evocă momente din istoria poporului nostru începînd cu cele mai îndepărtate timpuri, de la daci, continuînd cu luptele marilor domnitori și culminînd cu jertfa și eroismul celor căroră le datorăm Independența. Versurile coșbuciene de factură istorică constituie un puternic mesaj patriotic, din ele desprinzîndu-se nu numai ideea de libertate, demnitatea sau eroismul ci și spiritul de sacrificiu al românilor atunci cînd a fost vorba de a face totul pentru păstrarea ființei naționale, determinat de nemărginita dragoste de țară. Războiul de indepen-

6. A.P. ALESSI și MASSIMU POPU, *Resbelulu orientale illustratu*, Graz, 1878.

7. V. ȘOTROPA, *Prima monografie a independenței*, în *Steaua*, nr. 5, mai 1977.

dență este oglindit în poezia lui Coșbuc sub toate aspectele : de la descrierea luptei pînă la încrederea în biruința finală, de la zugrăvirea admirabilelor calități morale pînă la încrederea în idealul libertății patriei și unității naționale. Cunoscător pasionat al oamenilor din popor, Coșbuc a dat viață unor eroi care trezesc cititorului emoții puternice, sensibilitate. Semnificativă este în acest sens poezia „Graiul neamului“ (1901), din care se desprinde dragostea nestrămutată pentru pămîntul străbun :

„Dar nestrămuțați strămoșii
Tot cu arma-n mîini au stat ;
Au văzut și munți de oase,
Și de sînge rîuri roșii,
Dar din țara lor nu-i scoase
Nici potop și nici furtună.
Graiul lor de voce bună
Nu l-au dat !“

și „O scrisoare de la Muselim-Selo“ (1901) unde modestia cu care ostașul prin intermediul căprarului descrie, înainte de a cădea la datorie, victoria împotriva dușmanului, este zguduitoare :

„Și i-am făcut, măicuță, vînt !
L-am scos de tot din țară,
Măcar stetea pe sub pămînt
Și nu ieșea pe-afară.
Și-am prins și pe-mpăratul lor
Pe-Osman nebiruitul
Că-l împușcase-ntr-un picior
Și-așa i-a fost sfîrșitul“.

Proza lui Coșbuc, la fel ca și poezia patriotică, poate mai pregnant, își trage seva din monografia profesorilor săi. După cum însuși mărturisește poetul, lucrarea **Războiul nostru pentru neam-tîrnare povestit pe înțelesul tuturor** este destinată a fi „...un material de exploatat pentru poezii neamului nostru și pentru pictori ; pentru țărani să fie o carte cu pilde din care să învețe iubirea de fapte vitejești, dragostea de neam și de țară, sentimentul de datorie, încrederea în puterile națiunii noastre...“⁸ iar împreună cu **Povestea unei coroane de oțel**, constituie „o poveste a redeștării noastre“ închinată bravilor ostași ce au luptat pentru neatîrnarea țării. Cele două lucrări epic-lirice fac bilanțul succeselor raportate în luptă dar nu fără eșecuri. În cea de-a doua este evocată figura lui Mihai, care în lupta sa cu turcii a trebuit să deschidă drum în sudul Dunării pentru a-l străbate cu izbînzi urmașii săi,

8. G. COȘBUC, **Războiul nostru pentru neatîrnare povestit pe înțelesul tuturor**, Tipografia Guttenberg, București, 1899.

mai târziu, la 1877. „La Plevna, la Rahova, la Vidin ! Pe-acolo a fost drumul lui Mihai, tot pe acolo a fost și al strănepoților săi“.⁹

E momentul potrivit să aducem aici prinosul celui care a fost bistrițeanul Andrei Mureșanu, chiar dacă n-a trăit „entuziasmul general“ al nășăudenilor în mijlocul cărora se afla Coșbuc¹⁰ dar care, prin nemuritoarea sa poezie „Un răsunset“ — „marseilleza românilor ardeleni“ — devenită imnul Independenței sub titlul *Deșteaptă-te române* (1848), a deschis orizontul spre înfăptuirea mărețelor idealuri politice ale românilor de pretutindeni.

N.R. Materialul în afara comunicărilor de la Bistrița.

9. G. COȘBUC, *Povestea unei coroane de oțel*, București, 1899.

10. GR. GĂZDAC, *Lupta poporului pentru independență, oglindită în opera lui A. Mureșanu și G. Coșbuc*, în *Arhiva Someșană*, vol. 3, Nășăud, 1975.